

راهکارهای تحکیم بنیان خانواده

حمیده محدثی^{۱*}، دکتر محمد یوسفی اصل^۲

تاریخ دریافت ۸۹/۲/۲ تاریخ پذیرش ۸۹/۵/۵

چکیده

پیش زمینه و هدف: خانواده اولین پایگاه بستر ساز رشد جسمی، روانی و اجتماعی شدن هر فرد در جامعه می‌باشد. خانواده‌هایی که به حقوق و مسئولیتها جاهل بی‌اعتنا باشند زمینه ساز آسیبها ی گوناگون اجتماعی، روانی از قبیل خشونت، اعتیاد، فرار و رفتارهای ناپهناجر بوده و در نتیجه تربیت نسل آئنده دچار بحران خواهد گردید.

مواد و روش کار: حاصل تحقیقات متعدد و گسترده بطیگر وجود رابطه‌ی غبی قابل انکار عین داشتن ایمان دینی خانواده و تقویت سلامت‌ی روح ی و روانی، پاکدامنی، پائاری ازدواج، کاهش جرم و اعتیاد می‌باشد، چنانچه دینی اسلام رعایت ارزشها ی اخلاقی در محیط خانواده و داشتن رابطه ی صمیمی و تربیت فرزندان صالح را جزء عبادات دانسته و هرگونه بد رفتاری و ضایع نمودن حقوق خانواده را موجب دوری از رحمت الهی می‌داند.

یافته‌ها: قوام و دوام هر جامعه وابسته به استحکام خانواده‌هاست و آگاه‌ی از دستورات تربیتی اسلام و پای بندی به اخلاق حسنه در محیط خانواده مهمتر عین قدم در رسیدن به این اهداف مقدس می‌باشد. مقاله حاضر قدمی کوچک در تبیین رابطه دندار ی با رعایت حقوق خانواده و تحکیم مباری آن می‌باشد.

کلید واژه‌ها: خانواده، اسلام، مهارت زندگی

فصلنامه دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه، دوره هشتم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۹، ص ۲۷۵-۲۷۰

آدرس مکاتبه: ارومیه، کیلومتر ۱۱ جاده سرو، پردیس نازلو، دانشکده پرستاری و مامایی تلفن: (+۹۸)۹۱۴۳۴۱۳۲۴۲

Email: h.Mohaddesi.han@gmail.com

مقدمه

ریشه‌های اساسی رشد یا پسافتادگی اجتماعی، صعود ها و سقوطها، سامانداری و یا نابسامانی اجتماعی و ... را باید در خانواده جستجو کرد (۱).

براساس نظریه دورانال (۱۹۹۷) تحول خانواده از روند خاص پیروی می‌کند، براساس این تئوری نخستین مرحله زندگی مشترک دوره استقرار خانواده نامیده می‌شود و معمولاً ۵-۲ سال طول می‌کشد و فرصت خوبی برای سازگاری زوج با زندگی دو نفری، عمیقتر شدن شناخت آن ها از یکدیگر و آموختن زندگی مشترک محسوب می‌شود (۲).

خانواده مهمترین نهاد اجتماعی و مقدسترین، عظیمترین و پایدارترین بستر تربیت و تندرستی انسانی است. خانواده از آن جهت که زیربنا و ریشهی همه ن هادهای اجتماعی است، قدرتمندترین کانون اثرگذاری و موثرترین مرکز برای ساماندهی یا نابسامانی اجتماعی و عامل تشکیل و سیستمدهی به جامعه می‌باشد. شکی نیست که سلامت جامعه به سلامت خانواده بستگی دارد و اهمیت تأثیر خانواده بر رشد فردی بهقدری است که تاکنون هیچ ن هادی نتوانسته است جای آن را بگیرد.

^۱ مربی و عضو هیأت علمی دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه

^۲ دانشیار گروه معارف اسلامی و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی ارومیه (نویسنده مسئول)

آگاهی و استفاده از شیوه‌های صحیح تبادل عاطفی از سرد شدن کانون خانوادگی جلوگیری می‌کند که مهمترین شیوه‌ها ی تبادل عاطفی عبارتند از:

مراقبت و رسیدگی زوجین به همدیگر (در غذا، بهداشت و نظافت، آرایش، معاشرت و برخورد تمجید و تحسین از کارها ی یکدیگر، تقویت روحیه هم، حمایت از یکدیگر به هنگام نیاز و...) مدارا کردن و معاشرت نیکو با یکدیگر، خوش رفتاری در تبادل عاطفی و ارضای میل جنسی، اعتدال در خانواده ضروری است و وابستگی و اتکای عاطفی زیاد می‌تواند مخرب باشد (۱۵-۱۱).

نقش زن در استحکام خانواده از طریق محبت و عشق چه بسا بیش از مرد است. خلقت با عشق و رحمت آغاز شد و به‌عنوان کارسازترین نیرو، تحمل سختی‌های مراحل وصال را فراهم آورد و پیوست قلوب و پیوند سرنوشت انسان‌ها را که به دنبال پیمان زناشویی ایجاد می‌گردد، میسر ساخت، ازدواج تجلی زیباترین عرصه‌ی معنویت، صمیمیت، ایثار، عاطفه و محبت گردید و ندای ملکوتی یکی شدن و کامل شدن جلوه‌گر شد (۹۰۴).

زن نقش مهمی را در بنیان خانواده و جامعه دارد، خانواده سالم اساس جامعه بهنجار است و زن بهنجار است که خانواده سالم را تشکیل می‌دهد (۱۴،۱۵).

یکی از اصول مهم و زیربنای خانواده متعادل، پویا و سرزنده "امید به آینده" می‌باشد، چنانکه پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: "امید و آرزو، برای امت من رحمت است و اگر امید نبود، مادر فرزندان را شیر ری‌داد و باغبان درختی ری‌کاشت." این امید مانع بروز ناسازگاری و بگو مگوهای خانوادگی است و باعث می‌شود که زن و شوهر سختی‌ها و ناملایمات را یکی پس از دیگری پشت سر می‌گذارند تا به آینده ای روشن دست یابند (۴).
اهم نیازهای زن و مرد در خانواده عبارتند از:

- ۱) نیاز به درک شدن از نظر روحی، عاطفی و اجتماعی
- ۲) نیاز به کسب احترام (محترم بودن) (مورد احترام بودن)

سلامت و تعادل انسان در سلامت و تعادل خانواده است. خانواده سالم و متعادل در معرض متلاشی شدن نیست، در آن جنگ اعصاب نیست، هرکس می‌کوشد که با عمل به وظایف خود بلکه فداکاری و ایثار بر رونق و گرمی محیط خانوادگی بیفزاید (۳).
پر واضح است که اگر خانواده از سلامت کافی برخوردار نباشد، افراد بیمارگونه‌ی خانواده نیز پس از ورود به جامعه و کنش متقابل اجتماعی یا سایرین، بیماری خویش را به دیگران سرایت داده، ساختار جامعه را از هم فرو می‌پاشد و اگر خانواده‌های یک جامعه بهنجار و متعادل باشند، جامعه نیز از سلامت واقعی برخوردار خواهد بود (۴).

مفهوم خانواده سالم همچون شخصیت سالم، تامل برانگیز است، با شخصیت سالم مفاهیمی همچون سلامت روان تداعی می‌شود و با خانواده سالم، مولفه‌هایی نظیر پیوندهای محکم میان اعضا، ارتباطات انسانی پویا و بالنده، هدف‌ها و آرمان‌های مشترک به ذهن آدمی خطور می‌کند. پیامبر اکرم (ص) در این رابطه می‌فرماید: نیکوترین مردم از جهت ایمان خوش اخلاقترین آن‌ها است و کسانی که لطف و محبت بیشتری به خانواده‌شان دارند و من از همه شما به خانواده‌ام با محبتتر هستم (۹-۵).

مرد مانند کوهسار است و زن به منزله چشمه و فرزندان به منزله گل و گیاه‌ها، چشمه باید باران کوهسار را دریافت و جذب کند تا بتواند آن را به‌صورت آب صاف و زلال بیرون دهد و گل و گیاه‌ها و سبزه‌ها را شاداب و خرم نماید. اگر باران به کوهسار نیارد، با وضع کوهسار طوری باشد که چیزی جذب زمین نشود، خشک و گل و گیاه‌ها می‌میرند پس همانطوری که رکن حیات دشت و صحراء، باران و بالاخص باران کوهستانی است رکن حیات خانوادگی عطوفت زوجین به هم می‌باشد که هم زندگی خود آنان و هم زندگی فرزندان را صفا و جلا و خرمی می‌دهد (۴،۱۰).

تبادل عاطفی بین زن و شوهر یکی از ویژگی‌ها ی خانواده متعادل اسلامی و عامل موثر در هم‌نوایی و سازگاری زوجین است.

- ۳) نیاز به برخورد مثبت و گرم (عاطفی و عاشقانه)
- ۴) نیاز به دریافت پیام‌های صمیمیت و مثبت
- ۵) نیاز به کاهش استرس و فشارهای روانی
- ۶) نیاز به رشد و شکوفایی روانی
- ۷) نیاز به محبت و عشق
- ۸) نیاز به همکاری و همدلی
- ۹) نیاز به حمایت و پشتیبانی (۱۸،۱۷،۹).
- یکی دیگر از عوامل مهم و موثر در استحکام خانواده وجود ارتباط سالم بین اعضای خانواده است که شناخت ساختار یک ارتباط سالم و هدفمند در سطح خانواده می‌تواند در رشد هر چه بهتر جایگاه فردی و اجتماعی انسان تاثیر بسزایی داشته باشد و هم از آن روست که سعی می‌شود که از کوچکترین کنش ها و واکنش‌های ارتباطی موثر در خانواده غافل نباشیم (۱۹،۲۰).
- خانواده وقتی خوشبخت و مستحکم است که مسائل مادی را فقط یکی از مسائل مطرح و قابل حل در خانواده بداند و به این درک رسیده باشد که این امر تاثیر عمیقی بر روابط دو طرف نخواهد داشت (۱۲).
- یکی دیگر از مسائل مربوط به تحکیم بنیان خانواده استفاده از رسانه می‌باشد. اگر انسجام و وحدت اعضای خانواده را مهمترین مولفه کارآمدی خانواده محسوب کنیم، بیشترین آسیب، استفاده افراطی از تلویزیون یا هر رسانه دیگر خواهد بود. چون فرصت گفت و گو روابط بین اعضای خانواده را کاهش می‌دهد.
- اشتغال زنان در محیط خارج از منزل اگر در کارکرد تربیتی خانواده مشکل آفرین باشد عامل تهدید کننده در تحکیم بنیان خانواده خواهد بود (۲۳،۲۲).
- تحکیم باورهای دینی در خانواده تاثیر بسزایی در تقویت خانواده و ایفای کارکردهای آن دارد. اساسیترین باور ها ی دینی خداپرستی و توحید، اعتقاد به زندگی پس از مرگ و باور به رسالت انبیا، و جانشینان آن‌ها است. باور داشتن و پایبندی به این امور،
- زندگی را از فضای مادی و دنیوی بیرون آورده و به سوی معنویت سوق می‌دهد. ترویج معنویت در اعضای خانواده، به‌ویژه والدین می‌تواند خانواده‌ها را از بحران‌های زیادی نجات دهد (۲۴،۲۵).
- به خاطر نماز و باورهای دینی انسان بیدار م‌ی‌شود و از عالم خودخواهی، غرور و خودبینی رها می‌شود و در عالم وجود محو می‌شود (۲۵).
- فردی که به مبداء و معاد اعتقاد دارد اعمال و افکار خود را کنترل نموده و دنبال هوس‌های نفسانی نمی‌رود و از نظر او عبادت و انجام فرائض دینی از جمله عواملی هستند که باعث تحکیم و سلامت خانواده می‌شود. چهار رکن اصلی در تحکیم خانواده را می‌توان در:
- ۱) داشتن معیشت متعادل و متعارف
 - ۲) نظم و مدیریت
 - ۳) تعهد و توجه بین اعضا
 - ۴) توافق هنجاری
- دانست (۲۴،۲۲).
- تحقیقات نشان داده‌اند که ایمان دینی در متن خانواده میزبان تاثیرات مثبت است و این نتایج سودمند شامل تقویت سلامتی، آموزشی، درآمد، پاکدامنی، پایداری ازدواج، کاهش جرم و اعتیاد، افزایش سلامت روانی و شادمانی می‌شود (۱۵،۲۶).
- اسلام رعایت ارزش‌های اخلاقی را بهترین وسیله برای حسن رابطه بین زن و شوهر و استحکام خانواده می‌داند. پیامبر اکرم(ص) فرموده‌اند: کاملترین مردم از جهت ایمان کسی است که اخلاقیش بهتر باشد و بهترین شما کسانی هستند که با همسران خود خوش رفتار باشد (۲۷،۶،۵).
- کودکان نیز از عوامل مهم در استحکام خانواده و موجب آرامش روانی افراد آن هستند (۲۸).
- اگر بخواهیم توجه ویژه‌ای به عوامل موثر در تحکیم خانواده بکنیم باید دوگونه از عوامل را مدنظر داشته باشیم:

- (۱) عوامل قبل از ازدواج
- (۲) عوامل بعد از ازدواج
- در رابطه با عوامل قبل از ازدواج، موارد همتایی و تناسب در ازدواج مطرح می‌باشد که در زمینه‌های:
- (۱) همتایی دینی و ایمانی
- (۲) همتایی فکری و فرهنگی
- (۳) همتایی اخلاقی
- (۴) تناسب در تحصیلات
- (۵) تناسب در زیبایی
- (۶) تناسب سنی
- (۷) تناسب مالی
- (۸) تناسب خانوادگی
- (۹) تناسب اجتماعی و...
- قابل بحث و گفتگو می‌باشد (۵ و ۹).
- در رابطه با عوامل بعد از ازدواج به عوامل تحکیم عشق در خانواده بایستی توجه شود:
- (۱) کفویت (همتراز بودن): اسلام محبت عمیق و صمیمی زوجین را محترم شمرده و به آن توصیه می‌کند.
- (۲) رعایت حقوق و انجام تکالیف متقابل: برآورده کردن خواسته‌های قلبی طرفین و رعایت احترام متقابل یکی از تدابیر مهم برای حفظ شادابی و نشاط روحی زن و شوهر در کانون خانوادگی است.
- حسن عاطفی یکی از مهمترین کارکرد های خانواده است. بپتردید اگر کارکرد های خانواده تضعیف شود، روابط افراد خانواده نیز کاهش یافته و خانواده تحکیم خود را از دست م‌دهد (۲۳، ۱۸).
- رابطه‌ی دو همسر یک رابطه مشترک عاطفی و نوعی از خود گذشتگی دوطرفه است.
- اگر بنیاد خانواده مستحکم باشد و جوان ها به موقع ازدواج کنند و به کانون گرم خانواده دلبسته باشند به‌طور محسوس از فسادها و ولگردی‌ها، بیبند و باری‌ها، طغیان‌ها و قتل‌ها و سرقت‌ها و جنایت‌ها، ناامنی‌ها و تجاوزها و انحراف‌ها، اعتیادها و خودکشی‌ها کاسته خواهد شد، زیرا چنانکه آمار نشان می‌دهد اکثر این امور از کسانی سر می‌زند که از وجود کانون گرم خانواده محرومند (۲۰، ۲۹).
- در بررسی عوامل و زمینه‌های ناسازگاری در خانواده به این موضع خواهیم رسید که یکسری از عوامل مربوط به قبل از ازدواج (مشخص نبودن فلسفه ازدواج برای زن و مرد، عدم آگاهی به رموز زندگی مشترک، ازدواج تحمیلی، مهریه سنگین، عدم آشنایی به خصوصیات یکدیگر، عدم وجود تناسب‌ها و کفو بودن و...) بوده و یکسری عوامل و اختلافات بعد از ازدواج (براخلاقی، بدبینی، زندگی مختلط، نگاه‌های آلوده، بیحجابی و بدحجابی، زینت و آرایش، توقعات و انتظارات بیجا، ضعف دین و ایمان، عدم توجه هر یک از زوجین به یکدیگر، گناه و نافرمانی خداوند، عیبجویی از همسر، جنسیت فرزندان، بزرگ بینی مشکلات زندگی، عدم تامین نیازهای فطری و بیولوژیکی و...) باعث ناسازگاری می‌شود که این ناسازگاری‌ها بلاشک پیامدهایی منفی و ویرانگر را به دنبال خواهد داشت:
- (۱) در بعد خانوادگی (پرخاشگری، اعتیاد، ترک زندگی و فرار، خودسوزی و خودکشی، طلاق).
- (۲) بعد رفتاری (بیماری روانی، بیماری‌های جسمانی)
- (۳) فرزندان (خلاء عاطفی، بیپناهی و بیسرپرستی، افت تحصیلی، بزهکاری و نگرانی آینده)
- (۴) بعد اجتماعی (۲۰، ۷).
- به خانواد‌های مستحکم می‌گوییم که توان حل مشکلات خود را داشته باشد، خانواد‌های سالم است که بتواند مسائل و تعرضات خود را با گفتگو و مذاکره بین اعضاء برطرف کند و چون گفتگو

- ارتباط و مذاکره
 - حساس بودن نسبت به حوزه‌های مطلوب متغیر
 - غلبه بر حسادت
 - خوشبین بودن رد قضاوت نسبت به دیگران
 - اجتناب از سرزنش کردن و تفکر منفی به موقع و بهجا استفاده شود (۲۰۰۹).
- بالاخره برای ایجاد، حفظ و استمرار یک خانواده مستحکم و پایدار، موفق و با طراوت باید هر یک از زوجین تلاش کند، بیندیشد، وقت بگذارد، احساس مسئولیت کند و موانع برقراری ارتباط را از میان بردارد و در مقابل به عوامل کمک کننده در برقراری ارتباط توجه و عمل کند. به بیان دیگر عالم بودن و عامل بودن به عوامل و علل برقراری ارتباط سالم جهت پایگاه رشد انسانی و توسعه پایدار در جهت تکامل، بقاء نسل.
- مبنای تفاهم است بهطور عموم اختلافات در چنین خانواده ها بی کاهش پیدا خواهد کرد.
- توانمندسازی مردم بهخصوص اقشار نیازمند و در معرض خطر و آسیب، طرح آموزش مهارت‌های زندگی، ایجاد گروه‌های همیاران سلامت روان و اجتماعی و پایگاه سلامت اجتماعی از راهکار های مهم در تقویت و استحکام بنیان خانواده خواهد بود (۲۲،۲۳).
- داشتن مهارت‌های اجتماعی، بلوغ عاطفی، بلوغ اجتماعی و موقعیت مختلف اجتماعی در تحکیم خانواده بسیار موثر است.
- از مهارت‌های مهم مقابله با اختلافات زناشویی مثل:
- مشخص کردن هدف خود در رابطه نزدیک
 - مسئولیت‌پذیری فعالانه
 - ارزیابی میزان رضایت خود
 - ارزیابی مجدد انتظارات خود

References:

1. Zinati A. The philosophy of marriage in Islam and Christianity. Social and Cultural Council of Women J 2005; 7(27): 197-227. (Persian)
2. Mazaheri H. Moral lessons for families in Islam. Qom: Shafagh Pub; 1993. (Persian)
3. Behnoudi Z. Family health management: family development theory. Tehran: Boshra Publications; 2002. P: 1-20. (Persian)
4. Majlesi M. Behar-al-Anvar. Beirut: Al-Vafa Foundation; 1983. P: 387. (Vol 68). (Persian)
5. Sheikh bin al-Hassan M, al-Aamili H. Wasael ush-Shia. 1st Ed. Qom: Al-al-Beit Le-Ehya-al-Torath Foundation; 1986. P.153. (Vol 12). (Persian)
6. Sheikh bin al-Hassan M, al-Aamili H. Wasael ush-Shia. 1st Ed. Qom: Al-al-Beit Le-Ehya-al-Torath Foundation; 1986. P.77. (Vol 20). (Persian)
7. Majlesi M. Behar-al-Anvar. Beirut: Al-Vafa Foundation; 1983. P.364. (Persian)
8. Mahmoudian H, Sharafi M-R, Khoshbin S, Ahmadi A. Family knowledge. Tehran: Samt Publication; 2004. P. 97,116,109, 134. (Persian)
9. Motahhari M. Rights of women in Islam. Tehran: Sadra Publication; 1990. (Persian)
10. The Holy Quran. Sura: Rome, Ayah: 21.
11. Al-Hassan M. Vasael-o-Shia. 1st Ed. Qom: Al-al-Beit Le-Ehya-al-Torath; 1986. P. 23. (Persian)
12. Majlesi M. Behar-al-Anvar. Beirut: Al-Vafa Foundation; 1983. P.98. (Vol 10). (Persian)
13. Balali A. The relationship between religion and family in the West. Social and Cultural Council of Women J 2005; 7(27):257-74. (Persian)
14. Raisipor K. Role of women in family development. Tehran: National Seminar on the Status of Women in Health System; 2005. P. 73-4. (Persian)
15. Beheshti A. Problems in training. Tehran: Amirkabir Publication; 2004. P. 191-8. (Persian)

16. Mostagimi M. Two sides of love and marriage. Social and Cultural Council of Women J 2005; 27(4): 228-56. (Persian)
17. The holy Quran. Sura: Bagharah, Ayah: 187.
18. Alclinka K. Life skills. Tehran; Sepand Publication: 2004. P. 9-45. (Persian)
19. Majlesi M. Behar-al-Anvar. Beirut: Al-Vafa Foundation; 1983. P. 59. (Vol 43). (Persian)
20. Ziebainejad MR, Sobhani MT. An introduction to female characters in Islamic. 4th Ed. Tehran: Studies and Research Office of Publications; 2004. (Persian)
21. Beheshti A. Problems of family life. Tehran: Amirkabir Publication; 2005. P. 32,120-1. (Persian)
22. Zolghadr M. Health and religion. A Seminar on Religious Trainings and Physical Health; 2005. (Persian)
23. Akbari M. Sweet life; moral stories for young couples. Tehran: Pardisan Publication; 2000. P: 58. (Persian)
24. Amini I. Choosing a spouse. Tehran: Parent-Teacher Organization Association Publishing; 2000. (Persian)